

කාර්යක්ෂම සේවා සම්පාදනයක් සඳහා විශ්වවිද්‍යාල පුස්තකාල එකතු සංවර්ධන ප්‍රතිපත්තියක වැදගත්කම

සාරාංශය :

විශ්වවිද්‍යාලයක මූලික අරමුණ වනුයේ ඉගෙනීම, ඉගැන්වීම සහ පර්යේෂණයයි (Learning, Teaching and Researching). අධ්‍යයන පුස්තකාලයක් ලෙස විශ්වවිද්‍යාල පුස්තකාලයක මූලික අරමුණ මව් ආයතනික අභිප්‍රාය ඉටු වන පරිදි සිය ඉලක්ක ගත පාඨක ප්‍රජාව උදෙසා කාර්යක්ෂමව කාර්යඵලදායීව සේවා සම්පාදනයයි. මෙහි දී විශ්වවිද්‍යාල පුස්තකාලයෙන් සපයනු ලබන සේවාවන්හි මූලික පදනම වනුයේ එය සතු දැනුම් මාධ්‍ය එකතුවයි. මේ අනුව ප්‍රවර්තන තොරතුරු සමාජ පරිසරය තුළ (Information Based Society) වෙනස් වන විශ්වවිද්‍යාල අරමුණු ප්‍රවණතා හා සාපේක්ෂව

එකතුවේ ප්‍රශස්තභාවය නිර්ණයට එකතුවේ ප්‍රමාණාත්මකභාවය සහ ගුණාත්මකභාවය මූලික වේ.

මෙම පසුබිම මත වත්මන් විශ්වවිද්‍යාල පුස්තකාල ආශ්‍රිතව විද්‍යාමානිත මූලික ගැටලුව වනුයේ පාඨක අවශ්‍යතා සාධනයට එකතුව කොතෙක් දුරට ප්‍රමාණවත් වේ ද? සහ උපරිම උපයෝගීතාවයෙන් යෙදවීමට හැකි පරිදි එකතුව කොතෙක් දුරට ගුණාත්මකව ස්ථාපිතව පවතී ද යන්නයි. මේ අනුව පාඨක අවශ්‍යතා සාධනයට එකතුවේ ප්‍රමාණාත්මකභාවය සහ ගුණාත්මකභාවය පිළිබඳ ගැටලු සෘජුව බලපා ඇති බව පැහැදිලිය. ඒ අනුව විශ්වවිද්‍යාල පුස්තකාල එකතුව එකතු සංවර්ධන ගැටලු සහ විසඳුම් ක්‍රියාමාර්ග පිළිබඳව අධ්‍යයනය කාර්යක්ෂම කාර්යඵලදායී පුස්තකාල සේවා සම්පාදනයකට කාලෝචිත ප්‍රවේශයක් වනු ඇත.

මූලික පද: පුස්තකාල එකතු , පුස්තකාල එකතු සංවර්ධනය , එකතු සංවර්ධන ප්‍රතිපත්ති , විශ්වවිද්‍යාල පුස්තකාල.

විශ්වවිද්‍යාල පුස්තකාල එකතුව

විශ්වවිද්‍යාල පුස්තකාල එකතුව ලිඛිත, මුද්‍රිත, ඉලෙක්ට්‍රොනික, සංඛ්‍යාංක යනාදී වශයෙන් විවිධ මාධ්‍යගත වේ. මෙහි දී ඉගෙනුම, ඉගැන්වීම, පර්යේෂණය යන විශ්වවිද්‍යාල අරමුණු හා ඉලක්ක සපුරාගත හැකි පරිදි වත්මන් හා අනාගත පාඨක අවශ්‍යතා අනුගතව එකතුවේ විවිධ අංශ පිළිබඳ අවධානයෙන් සම්පත් තේරීම හා ප්‍රතිග්‍රහණය කළ යුතු වේ. එසේම මුදල් වෙන් කිරීම විවිධ පුස්තකාල මාධ්‍ය අදාළ පරිදි ගබඩාකරණය, එකතුව, නඩත්තුව, සංරක්ෂණය, පිරිසැකැසුම්කරණය, විවිධ පාඨක සේවා අංශ සම්බන්ධීකරණය පුස්තකාල ද්‍රව්‍ය ඇගයීම, අධීක්ෂණය, අපහරණය යනාදී විවිධ ක්ෂේත්‍ර පිළිබඳ අවධානයෙන් එකතුව ගොඩනැඟිය යුතු වේ. පාඨකයින්ට උපරිම උපයෝගීතාවක් ලබාගත හැකි පරිදි එකතුව ස්ථාපනය කළ යුතු වේ. මෙහි දී න්‍යායික, ප්‍රායෝගික, තාක්ෂණික කළමනාකරණ ක්‍රියාවලියක් වන එකතුව

ගොඩනැගීම එම සාධකවල විවිධ උපායනා මත කාර්යක්ෂම කාර්යඵලදායී පුස්තකාල සේවා සම්පාදනයකට බාධා ඇති කළ හැකිය.

මෙම පසුබිම මත විශ්වවිද්‍යාල පුස්තකාල එකතු සංවර්ධනයේ දී මූලිකව බලපාන අර්බුදකාරී අවස්ථා කිහිපයක් හඳුනා ගත හැකිය.

1. මූල්‍ය ප්‍රතිපාදන සීමා

විශ්වවිද්‍යාල පුස්තකාල සඳහා වෙන් කරනු ලබන මූල්‍ය ප්‍රතිපාදන ප්‍රමාණවත් නො වීම සහ මිල උච්චාවචනය එකතු සංවර්ධනයේදී මූලිකව බලපාන ගැටලුවක් ලෙස හඳුනා ගත හැකිය. පාඨක ප්‍රජාවේ අසීමිත පුස්තකාල අවශ්‍යතා සීමිත මූල්‍ය ප්‍රතිපාදන මත විසඳීමට සිදුවීම මෙයට හේතු වී තිබේ. පාඨක සංඛ්‍යාව ඉහළ යාම, දැනුම් මාධ්‍ය වෙනස් වීම, පවත්නා දැනුම නිශේධ වීම, නව දැනුම විදාරණය (Information Explosion), කළමනාකරණය, එකතුව නඩත්තු කිරීම, සංරක්ෂණ පිරිවැය ඉහළ යාම, මූල්‍ය ප්‍රතිපාදන ගැටලු ,පාඨක අවශ්‍යතා වෙනස් වීම, නව තොරතුරු මූලාශ්‍ර සඳහා ප්‍රවේශය යනාදී විවිධ හේතු මත වත්මන් හා අනාගත පාඨක අවශ්‍යතා සාධනය ගැටලු සහගත වී තිබේ.

2. එකතුව සඳහා ඉඩකඩ කළමනාකරණය කිරීමේ ගැටලුව

වැඩෙන සංස්ථාවක් ලෙස පුස්තකාල එකතුවේ ප්‍රමාණාත්මක වර්ධනයට සාපේක්ෂව ඉඩකඩ වෙන් කිරීමට අපහසු වීම එකතු සංවර්ධනයේ මූලික ගැටලුවකි. එකතුවේ විවිධ අංශවල ප්‍රමාණාත්මක වර්ධනයට සාපේක්ෂව ඉඩකඩ කළමනාකරණය කළ නො හැකි වීම ඵලදායී එකතුවක් ගොඩනැගීමට බාධකයක් වී තිබේ.

3. කාර්ය මණ්ඩල ගැටලු

එකතු සංවර්ධන ක්‍රියාවලියේ කාර්යක්ෂමතාව සඳහා විවිධ අංශ නියෝජනය වන සේ විෂය දැනුමැති පුහුණු කුසලතා සහිත ප්‍රමාණවත් කාර්ය මණ්ඩලයක් සිටීම අනිවාර්ය සාධකයකි. මේ අනුව කාර්ය මණ්ඩලයේ පවතින විවිධ ගැටලු සහ උග්‍රණතා එකතු සංවර්ධන ක්‍රියාවලියට සෘජුව බලපානු ඇත.

4. එකතුව පවත්වාගෙන යාම

එකතුව පවත්වාගෙන යාම සහ එකතුව නඩත්තුව එම ක්‍රියාදාමය තුළ පවත්නා න්‍යායික ප්‍රායෝගික, තාක්ෂණික හා කළමනාකරණ ගැටලු නිසා එකතු සංවර්ධනයේ ගැටලු ඇති වනු ඇත. එකතුවේ ඉඩකඩ ලබා ගැනීමට අනවශ්‍ය පොත්පත් අපහරණය, එකතුවේ ආරක්ෂාව සඳහා සංරක්ෂණ වීඩි යෙදීම පහසු පරිහරණය සඳහා එකතුව මැනවින් සංවිධානය කිරීම සිදුවිය යුතුය.

5. කළමනාකරණ ගැටලු

එකතු කළමනාකරණ ක්‍රියාවලිය න්‍යායික, වාස්තවික, තාක්ෂණික සහ කළමනාකරණ පක්ෂයෙන් නිවැරදිව මෙහෙයවීම සඳහා නිසි පාලනාධිකාරියක් තිබීම අවශ්‍ය කරුණකි. මෙහි දී කළමනාකරණ උග්‍රණතා අවිධිමත් ප්‍රතිග්‍රහණ ප්‍රතිපත්ති, එකතු සංවර්ධන ප්‍රතිපත්ති නො මැති වීම වැනි හේතු එකතු කළමනාකරණයට බලපෑම් කරනු ලැබ ඇති බව හඳුනා ගත හැකිය.

විශ්වවිද්‍යාල පුස්තකාල එකතු සංවර්ධන ප්‍රතිපත්තිය

විශ්වවිද්‍යාල පුස්තකාල සංවර්ධනයට අදාළ උක්ත ගැටලුකාරී අවස්ථාවලින් පැහැදිලිවනුයේ එලදායි එකතුවක් ගොඩනැගීම සඳහා එකතු සංවර්ධන ප්‍රතිපත්තියක අනිවාර්ය

අවශ්‍යතාවයි. මේ අනුව ප්‍රවර්තන හා අනාගත පාඨක අවශ්‍යතා හා සාපේක්ෂව පවත්නා එකතුවේ විවිධ අංශවලට අදාළ වන පරිදි පුස්තකාල ද්‍රව්‍ය ප්‍රතිග්‍රහණයේ සිට පාඨක ප්‍රයෝජනය සඳහා එකතුව පවත්වාගෙන යාම ප්‍රමිති, මූලධර්ම සහ ප්‍රතිපත්ති මත කළ යුතු වේ.

මෙසේ සමස්ත එකතු සංවර්ධන ක්‍රියාදාමය ප්‍රතිපත්තිමය මූලධර්ම මත පවත්වාගෙන යාම කාර්යක්ෂම ඵලදායී පුස්තකාල සේවා සම්පාදනයකට ඉවහල් වන කරුණකි. මේ සඳහා විශ්වවිද්‍යාල පුස්තකාල එකතු සංවර්ධන ප්‍රතිපත්තියක් ගොඩනඟා ගත යුතු වේ. එහි දී අවධානය යොමු කළ යුතු මූලික නිර්ණායක කිහිපයකි.

1. පුස්තකාල ද්‍රව්‍ය තේරීම (Selection of Library Materials)

ඵලදායී සේවා සම්පාදනයක් සඳහා පාඨක අවශ්‍යතා සපුරාලිය හැකි එකතුවක් තිබිය යුතුය. මෙහි දී නියත පාඨක අවශ්‍යතා හඳුනා ගැනීමත් ඒ අනුව නිවැරදිව සම්පත් තෝරා ගැනීමත් කළ යුතු වේ. ඒ අනුව ආයතනික අරමුණු හා ඉලක්ක සාධනය වන පරිදි පවත්නා හා අනාගත විෂයමාලා අවශ්‍යතා අනුව දැනුම් මාධ්‍ය තෝරාගත යුතු වේ.

විශ්වවිද්‍යාල පාඨක ප්‍රජාවේ මට්ටම හා ස්වභාවය පිළිබඳ අවධානය යොමු කිරීම ද මෙහි දී අවශ්‍ය කරුණකි. ඒ අනුව විශ්වවිද්‍යාල පාඨක ප්‍රජාව මට්ටම් කිහිපයක් යටතේ හඳුනාගත හැකිය.

- i. අභ්‍යන්තර හා බාහිර උපාධි අපේක්ෂකයන්
- ii. පශ්චාත් උපාධි අපේක්ෂකයන්
- iii. කලීකාලාර්ය මණ්ඩලය
- iv. විශ්වවිද්‍යාල අනධ්‍යයන සේවක මණ්ඩලය

උක්ත පාඨක ප්‍රජාවේ කියවීම්, විමර්ශන, ගවේෂණ, පර්යේෂණ, ස්වයං අධ්‍යයන යනාදී සියලු අවශ්‍යතා පරිපූරණ වන පරිදි ද්‍රව්‍ය තේරීම කළ යුතු වේ. මෙහි දී අවශ්‍ය පාඨකයාට, අවශ්‍ය ද්‍රව්‍ය, අවශ්‍ය අවස්ථාවේ, අවශ්‍ය පරිදි පරිහරණයට ඉඩකඩ ලැබෙන පරිදි ද්‍රව්‍ය තේරීමේ නියමාවලියක් පුස්තකාලය තුළ පවත්වාගත යුතු වේ.

තේරීමේ නිර්ණායක

සම්භාරය සඳහා ද්‍රව්‍ය තේරීම ප්‍රමිති හා නිර්ණායක මත සිදු කළ යුතුය. මේ සඳහා භාවිත කළ හැකි නිර්ණායක කිහිපයකි.

1. අභිප්‍රාය (Scope)

අභිප්‍රාය යනු තෝරාගන්නා පුස්තකාල ද්‍රව්‍යයවල අඩංගු දැනුම හෙවත් අන්තර්ගතය කුමක්ද යන්න විමසා බැලීමයි. කුමන පාඨකයන් සඳහා කොපමණ දැනුම් පරාසයක් ඉන් ඉදිරිපත් වේ ද? එම අරමුණට අනුව පුස්තකාල ද්‍රව්‍ය තෝරා ගැනීම සිදු කළ යුතුය.

2. සාධිකාරිත්වය (Authority)

තෝරාගන්නා පුස්තකාල ද්‍රව්‍යවල මෙන්ම අඩංගු තොරතුරුවල විශ්වසනීයත්වය හා පිළිගැනීම තහවුරු විය යුතුය.

3. සංවිධානය (Organization)

තොරතුරු ඉදිරිපත් කිරීම හා සංවිධානය මැනවින් සිදුවී තිබිය යුතුය.

4. නිමාව (Finishing)

ඉදිරිපත් කරන තොරතුරුවල අවසන් ප්‍රතිඵලය ඉතා උසස් නිමාවකින් යුක්ත විය යුතුය.

5. මිල (Price)

මිල දී ගන්නා පිටපත් ප්‍රමාණය, කෘතියේ වැදගත්කම, අවශ්‍යතාව ආදී කරුණු අනුව තීරණය කළ හැකිය.

රංගනාදන් ගේ පංචවිධ මූලධර්ම

එකතු සංවර්ධනය පිළිබඳ විවිධ පුද්ගලයන් සහ ආයතන මඟින් දක්වා ඇති අර්ථකථන අතර එස්.ආර්. රංගනාදන්ගේ පොත් තේරීම් මූලධර්ම ඉතා වැදගත්ය.

- i. පොත් භාවිතය සඳහාය
(Books are for use)
- ii. සෑම පාඨකයෙකුට ම පොතක්
(Every reader his book)
- iii. සෑම පොතක් සඳහා ම පාඨකයෙක්
(Every book its reader)
- iv. පාඨකයාගේ කාලය ආරක්ෂා කළ යුතුයි
(Save the time of the reader)
- v. පුස්තකාලය වැඩෙන සංස්ථාවකි
(Library is a growing organism)

(Ranganathan, 1931)

රංගනාදන්ගේ මූලධර්ම අනුව පාඨකයාගේ වත්මන් අනාගත ප්‍රයෝජනය අනුව පාඨක අවශ්‍යතා මත ම පොත් තේරිය යුතු වේ. එසේ ම නියත පාඨකයකුට නියත අවස්ථාවක, නියත අවශ්‍යතා සඳහා නියත පොත එකතුවේ තිබිය යුතු වේ. පාඨක අවශ්‍යතා මූලිකව පොත් තේරීමෙන් අවශ්‍ය පොත පුස්තකාලයේ තබා ගැනීමටත් අනවශ්‍ය පොත් එකතුවෙන් බැහැර කිරීමටත් අවම කාලයකින් පොත සොයා ගැනීමටත්

අවස්ථාව සැලසේ. පුස්තකාලය වැඩෙන සංස්ථාවක් බැවින් එකතුවේ ප්‍රමාණාත්මක සහ ගුණාත්මක වර්ධනයක් පිළිබඳ අවධානයෙන් පොත් තේරිය යුතු බව රංගනාදන්ගේ පංචවිධ මූලධර්මවලින් අවධාරණය කෙරේ.

එකතු සංවර්ධනයේ දී එකතුවේ මාධ්‍ය විවිධත්වය පිළිබඳ අවබෝධයෙන් කටයුතු කිරීම වැදගත් කරුණකි. ඒ අනුව මාධ්‍ය විවිධත්වය, ඒවායේ ස්වභාවය, ගුණාංග, ඒවා සම්බන්ධ වෙනත් මාධ්‍ය යනාදී වශයෙන් පුස්තකාල අරමුණු හා ඉලක්කගත එකතුවක් ගොඩනගාගත යුතු වේ. නිදසුනක් ලෙස ඉලෙක්ට්‍රොනික මාධ්‍ය තේරීමේ දී ඒවායේ අදාළත්වය පරිපූර්ණත්වය, සාධිකාරිත්වය, සංරක්ෂණය, නඩත්තුව යනාදී සාධක සලකා බැලිය යුතු වේ.

2. ප්‍රවර්තන පුස්තකාල එකතුව

ප්‍රවර්තන එකතුව විශ්වවිද්‍යාල පුස්තකාල සඳහා සම්පත් තේරීමේ දී අවධානය යොමු කළ යුතු ප්‍රධාන කරුණකි. පවත්නා එකතුව විශ්වවිද්‍යාල අරමුණු හා ඉලක්ක මත ස්ථාවරව අඛණ්ඩව වර්ධනය කළ යුතු වේ. මෙහි දී පවතින එකතුවේ ශක්තිය හා දුර්වලතා හඳුනා ගත යුතු වේ. එකතුවට එකතු කරන මාධ්‍යවල ප්‍රමාණාත්මකභාවය සහ ගුණාත්මකභාවය එම සම්පත් උපරිම පාඨක ප්‍රයෝජනය සඳහා යෙදවීමේ දී පදනම් වන කරුණු වේ. මෙහි දී පොදුවේ විශ්වවිද්‍යාල පුස්තකාල ආශ්‍රිතව විද්‍යාමානිත ගැටලුවක් වනුයේ අත්‍යවශ්‍ය පොත්පත්වල පවතින හිඟයයි. ඇතැම් පොත් කෙදිනක හෝ පරිහරණයට ගෙන නැති බව පරිහරණ වාර්තා අනුව පැහැදිලි වේ. එම පොත් ඇතැම් විට වැඩි පිටපත් ප්‍රමාණයකින් සහ අවශ්‍ය පොත පිටපත් අඩු ප්‍රමාණයකින් රාක්කගතව ඇති බව දක්නට ඇත. මෙම තත්ත්වය එකතුවේ ඉඩකඩ කළමනාකරණය පිළිබඳ ගැටලු ඇති විමට බලපා ඇති බව පෙනේ.

3. වෙනත් පුස්තකාල සම්පත්

කාර්යමණ්ඩලය, මූල්‍ය ප්‍රතිපාදන, උපකරණ වෙනත් භෞතික හා යටිතල පහසුකම් එකතු සංවර්ධනයේ දී අවධානය යොමු විය යුතු වෙනත් සාධක වේ. එකතුව සහ පාඨකයන් අතර අන්තර් ක්‍රියාකාරීත්වය පවත්වාගෙන යාමට වැදගත් වනුයේ කාර්ය මණ්ඩලයයි. මේ අනුව කාර්ය මණ්ඩලයේ සාධනීය සහ නිශේධනීය ලක්ෂණ එකතු කළමනාකරණයට සෘජුව බලපා තිබේ.

මිල ඉහළ යාම, මිල උච්චාවචනය, විදේශ විනිමය ගැටලු, පාඨක ගහණය වෙනස් වීම වැනි සාධක මූල්‍ය ප්‍රතිපාදන කළමනාකරණයට බලපානු ලැබේ.

සීමිත මුදල් ප්‍රතිපාදන මත අසීමිත පාඨක ඉල්ලීම් සංතෘප්ත කිරීම දුෂ්කර කාර්යයක් බැවින් ගුණාත්මක පරිපූර්ණ එකතුවක් ගොඩනැගීම දුෂ්කර කාර්යයක් වී තිබේ.

පුස්තකාල එකතුවට සාපේක්ෂව පුස්තකාලයේ තාක්ෂණික කළමනාකරණ හා සේවා ක්‍රියාවලිය සංවිධානය විය යුත්තකි. මෙහි දී එකතු කළමනාකරණය සාමූහික ප්‍රයත්නයක් ලෙස සංවිධානය විය යුතු වේ. පවත්නා එකතුව ඇගයීම එකතු සංවර්ධනයේ වැදගත් අංශයකි. මෙහි දී ප්‍රමාණාත්මක හා ගුණාත්මක ශිල්ප ක්‍රම භාවිතයෙන් එකතුවේ ප්‍රබලතා හා දුබලතා හඳුනාගත හැකිය. නියමිත පාඨකයාට නියමිත පරිදි නියමිත ප්‍රමාණයෙන් අවශ්‍යතා සාධනය කළ හැකි ද යන්න මින් දැනගත හැකිය.

පුස්තකාල එකතුව විවිධ පාඨක අවශ්‍යතා, තොරතුරු බිහිවීමේ වේගය සහ පරිමාණය, මාධ්‍ය වෙනස්කම්, තේරීම් හා ප්‍රතිග්‍රහණ ගැටලු, ගබඩාකරණ හා තොරතුරු නිරාවරණ විවිධතා, මව් ආයතනයේ පරමාර්ථ හා ඉලක්ක වෙනස්වීම, තොරතුරු තාක්ෂණයේ බලපෑම යනාදී විවිධ හේතු මත

ස්ථාවරව නො පවතී. මේ අනුව එකතු සංවර්ධන වැඩපිළිවෙළ සාපේක්ෂව වෙනස් කිරීම්වලට භාජනය කළ යුතු වේ.

එකතුව සංවර්ධනය, ඉඩකඩ සීමිත වීම, පිරිවැය ඉහළ යාම, ද්විත්වකරණය, තොරතුරු යල් පැන යාම, එකතු කළමනාකරණයේ දී නිරන්තරව පැන නඟින ගැටලු වේ. මෙහි දී එකතුවේ තබා ගත යුතු දේ මොනවා ද, අපහරණය කළ යුතු දේ මොනවා ද, යන්න හඳුනාගැනීමට එකතුව විමර්ශනය කළ යුතු වේ. මේ මඟින් එකතුවට පහසු ප්‍රවේශය සැපයීම, එකතුව පාලනය, ඉඩකඩ කළමනාකරණය වැනි කටයුතු කාර්යක්ෂම කළ හැකි වේ.

විශ්වවිද්‍යාල පුස්තකාල එකතුව සඳහා සම්පත් ආදානය සහ එම ආදාන මාර්ග පිළිබඳ අවබෝධය එකතු කළමනාකරණයේ දී වැදගත් වේ. මේ අනුව වෙළඳපොළෙන් සම්පත් ලබාගත හැකි බව, මුද්‍රණයේ හෝ ප්‍රකාශනයේ ඇති නැති බව, පවත්නා සහ පැරණි දුර්ලභ සම්පත් තේරීම් මූලාශ්‍ර, ග්‍රන්ථ විද්‍යාත්මක මූලාශ්‍ර ආදිය පිළිබඳ පුළුල් අවබෝධයක් තිබිය යුතු වේ.

එකතුව සඳහා මුදල් කළමනාකරණය

මූල්‍ය සම්පත් කළමනාකරණය එකතු කළමනාකරණයේ වැදගත් අංගයකි. සීමිත මූල්‍ය සම්පත් මඟින් අසීමිත පාඨක අවශ්‍යතා සපුරා ගැනීමට සිදුව ඇති නිසා මූල්‍ය පාලනය අනිවාර්ය අවශ්‍යතාවකි. මේ අනුව ලිඛිත එකතු සංවර්ධන ප්‍රතිපත්තියක් මත අරමුදල් වෙන් කළ යුතුය. එමඟින් මූල්‍ය සැලසුම් සහ ප්‍රමුඛතා පිළිබිඹු කිරීමත් එකිනෙකට ගැළපීමත් කළ හැකි වේ. මෙහි දී විශේෂ එකතු , පවත්නා සම්පත්, විවිධ පුස්තකාල මාධ්‍ය, මාධ්‍ය ස්වරූප, පුළුල් හා නියත විෂය ශාස්ත්‍රීය හා සාධිකාරිත්වය, භාෂාව, රට යනා දී කරුණු පදනම් කරගෙන අරමුදල් වෙන් කළ හැකි වේ.

මූල්‍ය ප්‍රතිපාදන කළමනාකරණයේ දී පහත සඳහන් සාධක පිළිබඳ අවධානය යොමු කිරීම අත්‍යවශ්‍ය කරුණකි.

1. බාහිර හා අභ්‍යන්තර සාධක

2. පාඨක ප්‍රජාවේ ස්වභාවය හා ප්‍රමාණය

මෙහි දී බාහිර සාධක වශයෙන් විවිධ විෂයානුබද්ධ දැනුම, දැනුම ප්‍රකාශ වීමේ වේගය, විවිධත්වය, දැනුම් මාධ්‍ය, ඒවායේ මිල ප්‍රමාණය, සංස්කරණ පිරිවැය, වාරික ප්‍රකාශන, විදේශ විනිමය අනුපාත යනාදී කරුණු පිළිබඳ අවධානය යොමු කිරීම වැදගත් වේ.

අභ්‍යන්තර සාධක වශයෙන් පුස්තකාල එකතුවේ ප්‍රමාණාත්මකභාවය, විවිධ විෂය අංශ, භෞතිකව වර්ධනය වන අනුපාතය, පාඨක අවශ්‍යතා, අන්තර් පුස්තකාල පිරුළු, සහයෝගිතා මට්ටම් ආදිය පිළිබඳ සලකා බැලිය යුතු වේ.

එකතු සංවර්ධනයේ දී විශ්වවිද්‍යාල පාඨක ප්‍රජාවේ ස්වරූපය සහ ප්‍රමාණය සලකා බැලිය යුතු වේ. මේ නිසා විශ්වවිද්‍යාල පීඨ හා අධ්‍යයන අංශ සාමාජික සංඛ්‍යාව සහ ශිෂ්‍ය ගහණය, පර්යේෂක සංඛ්‍යාව, පර්යේෂණ ව්‍යාපෘති ප්‍රමාණය, පශ්චාත් උපාධිධාරීන් ප්‍රමාණය, බැහැර දෙන හා විමර්ශන දැනුම් මාධ්‍ය, ඡායාපිටපත්කරණ පහසුකම්, භාවිත විවිධ තොරතුරු මාධ්‍ය හා විවිධ පාඨක සේවා ආදී කරුණු පිළිබඳ අවධානය යොමු කළ යුතු වේ.

තොරතුරු අවශ්‍යතා හා සාපේක්ෂව ප්‍රතිපත්තිමය පදනමක් මත මුදල් වෙන් කිරීමත් මූල්‍ය සැලසුම් ඇගයීමත් පසු විපරම් කිරීමත් අවැසි වේ. මෙහි දී සංසරණ වාර්තා, අන්තර් පුස්තකාල පිරුළු සේවා, විමර්ශන හා තොරතුරු සේවා, අංශ වාර්තා, පාඨක ඉල්ලීම් හා යෝජනා සපුරාලිය නොහැකි වූ පාඨක අවශ්‍යතා, එකතු සංවර්ධනය සහ කළමනාකරණ ස්වරූප මත පදනම් වූ විමර්ශන ක්‍රියාවලි ආදිය දියත් කළ යුතු වේ.

ප්‍රායෝගික සහ විෂය මූල නිර්ණායක, මුදල් ප්‍රතිපාදන තුළ විශ්වවිද්‍යාල අරමුණු අපේක්ෂා පිළිබිඹු වීම හා උපයෝජන කොරතුරු මාධ්‍ය ප්‍රමාණය ඒ සඳහා වූ සාමාන්‍ය පිරිවැයට සාපේක්ෂව පාඨක ඉල්ලුමක් ප්‍රතිබිම්බනය විය යුතු ය. මේ අනුව පාඨක අවශ්‍යතා මත පදනම්ව සම්පත් ප්‍රතිග්‍රහණය සිදු වනුයේ නම් එලදායි සහ සමතුලිත එකතුවක් ගොඩනැගීම අපහසු නොවනු ඇත .

එකතු සංවර්ධනය වර්තමානය සහ අනාගතය උදෙසා වූ ආයෝජනයකි. එසේ ම එය වේගයෙන් අතීතයට එකතු වන්නකි. එනිසා මූල්‍ය වියදම් සාධාරණීකරණය කළ හැකි පරිදි එකතුව සංවර්ධනය විය යුතුය. මේ අනුව ප්‍රතිපාදන වෙන් කිරීම ක්‍රමිකව සිදු විය යුතුය. ප්‍රථමයෙන් එකතු සංවර්ධන වැඩසටහන්වල තත්‍ය වාර්තා පරීක්ෂා කිරීමත් දෙවනුව පූර්ව වර්ෂය පිළිබඳ විමර්ශනයත් කළ යුතුය. අවශ්‍යතා වෙළෙඳපොළෙන් ලබා ගත හැකි බව, විදේශවලින් ගෙන්වා ගැනීම, වාර සඟරා පාලන විවිධතා, අතිරික්ත පිරිවැය දැරීම පවත්නා වර්ෂයේ වැඩසටහන් ක්‍රියාත්මක කිරීම යනාදියේ දී පැන නැගෙන ගැටලු හඳුනා ගැනීම සහ එහි ලා විසඳුම් සෙවීම වැදගත් වේ.

පුස්තකාල අය-වැය ශීර්ෂ අධීක්ෂණය එකතු සංවර්ධනය තුළ විය යුත්තකි. මෙ මගින් සැලසුම්ගත පරිදි නිවැරදිව ලේඛනගත කිරීම මගින් අරමුදල් වියදම් කර ඇති ප්‍රමාණය සහ වියදම් නො වූ පිරිවැය ප්‍රමාණය තක්සේරු කර ගත හැකි වේ.

එකතු කළමනාකරණය තුළ ප්‍රකාශන කර්මාන්තය, වෙළෙඳුන්, වාර සඟරා දායක ආයතන, දුර්ලභ ග්‍රන්ථ, මිල අධික ප්‍රකාශන යනාදී බාහිර සාධක පිළිබඳ සැලකිලිමත් වීම ද අවශ්‍ය වේ. මෙ මගින් පුස්තකාල ද්‍රව්‍ය මිල ඉහළ යාම යනාදී පාලනය කළ නොහැකි තත්ත්ව හා සාපේක්ෂව මූල්‍ය පාලනය කළ හැකි වේ. මෙ නිසා එකතුවෙන් ප්‍රශස්ත සේවා සම්පාදනයක් සඳහා එකතුවේ ප්‍රමාණාත්මකභාවය සහ ගුණාත්මකභාවය මැන බැලිය යුතු වේ. එ මගින් විශ්වවිද්‍යාල පාඨක ප්‍රජාවේ අවශ්‍යතා

සපුරාලිය හැකි එකතුවක් ගොඩනගා ගත හැකි වේ. මේ අනුව එකතුව ඇගයීම බහුවිධ අරමුණු කිහිපයකට රාශිගත කළ හැකිය.

1. එකතුවේ සාධනීයතා නිශේධනීයතා සහ උපයෝගීතා හඳුනා ගැනීමට හැකිවීම.
2. එකතුව හා බැඳුණු නිවැරදි ප්‍රතිග්‍රහණ ප්‍රතිපත්තියක් පවත්වාගෙන යාමට හැකිවීම.
3. වැඩිවන ඉල්ලුම සාධාරණීකරණයට සහ එකතුවේ ඵලදායීත්වය වර්ධනයට උපකාරීවීම.
4. විධිමත් සම්පත් පරිහරණය සහ පුස්තකාල කාර්ය මණ්ඩලවල කාර්යක්ෂමතාව වර්ධනයට උපකාරී වීම.
5. එකතුවේ පාඨක උපයෝගීතා සාධන මට්ටම් සහ ඒ සඳහා වූ පුස්තකාල සම්පත්වල ප්‍රතිශත හඳුනා ගැනීමට හැකිවීම.
6. එකතුවේ ප්‍රමාණාත්මකභාවය සහ ගුණාත්මකභාවය තක්සේරු කිරීමට එකතුවේ අදාළ බව, වලංගු බව සහ අපහරණය කළ යුතු දේ හඳුනා ගැනීමට හැකිවීම.

එකතුව ඇගයීමේ දී පවත්නා එකතුව විශ්වවිද්‍යාල පාඨක ප්‍රජාව සහ එකතුවේ අභිප්‍රාය නිර්ණය කර ගත යුතු වේ. මෙහි දී ඇගයීම සඳහා උපයෝගී කර ගත හැකි ක්‍රමවේද දෙකකි.

1. ප්‍රමාණාත්මක ක්‍රමවේදය
2. ගුණාත්මක ක්‍රමවේදය

ප්‍රමාණාත්මක ක්‍රමවේදය

විශ්වවිද්‍යාල පුස්තකාල එකතුවේ ප්‍රමාණාත්මකභාවය සහ එහි වර්ධනය මත පදනම්ව සම්භාරය ඇගයීම ප්‍රමාණාත්මක ක්‍රමවේදයෙන් සිදු වේ. මෙහි දී එකතුවේ ප්‍රමාණය, සංසරණ සහ විමර්ශන අංශවල සංඛ්‍යා, පාඨක විමර්ශන වාර්තා ආදිය එකතුවේ භාවිතය පිළිබඳ ප්‍රමාණාත්මකව විශ්ලේෂණය කිරීම මින් අදහස් වේ.

ගුණාත්මක ක්‍රමවේදය

ගුණාත්මක පදනමක් මත සම්භාරය ඇගයීම මෙහි දී සිදු වේ. මෙහි දී විෂය විශේෂඥයින්ගේ අධීක්ෂණය, පුස්තකාල ද්‍රව්‍ය සඳහා වන නියත පුද්ගල ප්‍රවේශය, ග්‍රන්ථ විද්‍යාත්මක ප්‍රමිති මත සම්පත් ප්‍රතිග්‍රහණය, ග්‍රන්ථ විද්‍යාත්මක මූලාශ්‍ර, විවිධ විෂය ක්ෂේත්‍ර වර්ධනය පිළිබඳ තොරතුරු යනාදී සාධක සම්බන්ධ ව විමසා බැලිය යුතුය.

මේ අනුව භාවිත කළ හැකි ගුණාත්මක ක්‍රමවේද කිහිපයකි.

1. **ලැයිස්තු ඇගයීම** : ග්‍රන්ථ විද්‍යාත්මක මූලාශ්‍ර මත පුස්තකාලය සතුව ඇති සම්පත් ප්‍රමාණය මෙහි දී මැන බැලිය හැකිය.
2. **සෘජු නිරීක්ෂණ** : පාඨකයාගේ වත්මන් නියත සහ බහුවිධ විෂය ශික්ෂණ අවශ්‍යතා සෘජු නිරීක්ෂණ ක්‍රියාදාමයක් තුළ හඳුනා ගැනීම මෙහි දී සිදු වේ.
3. **පුද්ගල මූල ප්‍රවේශය** : පාඨකයාගේ වර්තමාන සහ අනාගත අවශ්‍යතා පුද්ගල මූල ප්‍රවේශයන් මත මැන බැලීම මින් අදහස් වේ. එ මඟින් වත්මන් පාඨක අවශ්‍යතා මෙන් ම අනාගත පාඨක අවශ්‍යතා හඳුනාගෙන එකතුවේ සංවර්ධනයට කටයුතු කළ හැකි වේ.

4. පාඨක සම්පන්නතා : පුස්තකාල එකතුව පාඨක අවශ්‍යතා සාධනයට වැදගත් වන ප්‍රමාණය මෙයින් මැන ගත හැකිය.

5. එකතු සංවර්ධන ප්‍රමිති භාවිතය : විශ්වවිද්‍යාල පද්ධතිය තුළ එකතු සංවර්ධනය පිළිබඳ මධ්‍යගත ප්‍රමිතියක් ගොඩනඟා ගැනීම.

එකතුව නඩත්තු කිරීම සහ පවත්වාගෙන යාම

එකතුව නඩත්තු කිරීම විශ්වවිද්‍යාල පුස්තකාල එකතු සංවර්ධනයේ වැදගත් අංගයකි. ද්‍රව්‍ය ආදේශනය, අපහරණය, ප්‍රතිසංස්කරණය, ප්‍රතිෂ්ඨාපනය කිරීම හා සංරක්ෂණය එකතුව නඩත්තුවේ විවිධ අංශ වේ. එකතුව ඵලදායී ව ක්‍රමවත්ව තබා ගැනීමට අවශ්‍ය සම්පත් පමණක් ආදේශ කළ යුතුය. පරිහරණය කළ නො හැකි දෑ ප්‍රතිසංස්කරණය කළ යුතුය. අනාගත පැවැත්ම සඳහා සංරක්ෂණය කළ යුතුය. මෙහිදී විශ්වවිද්‍යාල අරමුණු, අභිප්‍රාය, වැඩසටහන්, පුස්තකාල ඉඩකඩ, සම්පත් විවිධතා, පාඨක ප්‍රජාව, පරිහරණ ක්‍රම යනාදී සාධක පිළිබඳ අවබෝධයෙන් නඩත්තු කටයුතු සිදු කළ යුතු වේ.

පුස්තකාල සම්පත් පරිහරණය, ප්‍රතිග්‍රහණ වර්ෂය, භාෂාව, ප්‍රකාශිත වර්ෂය, බුද්ධිමය හා කලාත්මක අන්තර්ගතය, ප්‍රමිතිගත බව යනාදී සාධක පදනම් කර ගනිමින් නඩත්තු ප්‍රතිපත්ති සම්පාදනය කළ යුතු වේ. යල් පැන ගිය පාඨක ඉල්ලුමක් නැති සංසරණයට නුසුදුසු අතිරික්ත ඇතැම් පැරණි සංස්කරණ සහිත ද්‍රව්‍ය අපහරණය සඳහා සලකා බැලිය යුතුය. මෙයින් පුස්තකාල එකතුවේ ඉඩකඩ කළමනාකරණය පහසු වනු ඇත .

පුස්තකාල එකතු සංවර්ධන ක්‍රියාවලිය පුස්තකාල සහයෝගීතා වැඩසටහන ආශ්‍රිතව විධිමත්ව සංවිධානය කිරීමේ හැකියාව තිබේ. ඒ අනුව විශ්වවිද්‍යාල පුස්තකාල පද්ධතියක්

ලෙස සාමූහිකව එකතු සංවර්ධන වැඩසටහන් ක්‍රියාත්මක කිරීම හා පවත්වා ගැනීම මගින් කාර්යක්ෂම පුස්තකාල සේවා සම්පාදනයකට මඟ පාදා ගත හැකිය.

අවිචාරවත් මිල දී ගැනීම්, ඇණවුම් කිරීම් මත පුස්තකාල එකතුවේ සිදුවන අවිධිමත් වර්ධනයන් පිළිබඳ පුස්තකාලයාධිකාරීත්වය අවබෝධයෙන් සිටීම ද එකතු සංවර්ධනයේ වැදගත් පියවරකි.

සමාලෝචනය

විශ්වවිද්‍යාල පුස්තකාල එකතු සංවර්ධනයට අදාළ උක්ත තොරතුරු සංයුක්තව ගෙන බලන විට පැහැදිලි වනුයේ පාඨක අවශ්‍යතා සාධනය වන පරිදි සම්පත් එකතුව හැසිරවීම පිළිබඳ විශ්වවිද්‍යාල පුස්තකාල ආශ්‍රිතව ගැටලු පැනනැගී ඇති බවයි. එනම් විශ්වවිද්‍යාල පුස්තකාල සම්භාරය ප්‍රමාණාත්මකව කොතෙක් විශාල වුව ද පාඨක අවශ්‍යතා සම්පාදනයේ දී ප්‍රයෝජ්‍යතාව, උපයෝගිතාව, කාර්යක්ෂමතාව, ඵලදායීතාව සම්බන්ධව විවිධ ගැටලු මීට හේතුපාදක ව ඇති බව පෙනේ.

මේ අනුව කාර්යක්ෂම ඵලදායී පුස්තකාල සේවා සම්පාදනයක් සඳහා පුස්තකාල සම්භාර සංවර්ධනයට පොදු මධ්‍යගත ප්‍රතිපත්තියක අවශ්‍යතාව විශද වේ. එහි දී විශ්වවිද්‍යාල අරමුණු හා ඉලක්ක, පාඨක අවශ්‍යතා, මූල්‍ය හා මානව සම්පත් යනාදී සාධක නිසි පරිදි අගයමින් එකතු කළමනාකරණයේ න්‍යායික හා ප්‍රායෝගික තත්ත්ව අනුගතව ප්‍රතිපත්තිමය එකඟතාවකට පැමිණිය යුතු වේ. ඒ අනුව ලිඛිත එකතු සංවර්ධන ප්‍රතිපත්තියක් මත එකතු සංවර්ධන ක්‍රියාවලියේ මූලිකාංග වන සම්පත් තේරීම, ප්‍රතිග්‍රහණය, මූල්‍ය කළමනාකරණය, එකතුව නඩත්තුව, සංරක්ෂණය, අපහරණය එකතුව ඇගයීමට අදාළ කටයුතු ද සිදු කළ යුතු වේ. එසේ ම එකතු සංවර්ධන ප්‍රතිපත්තිය කාලීනව අඛණ්ඩව යාවත්කාලීන කළ යුතු වේ.

මෙ මගින් අවශ්‍ය පාඨකයාට අවශ්‍ය අවස්ථාවේ දී අවශ්‍ය පරිදි පුස්තකාල සම්පත් පරිහරණයට කාර්යක්ෂම ඵලදායී ක්‍රමවත් ගොඩනැගිය හැකිය. එය සමස්ත විශ්වවිද්‍යාල පද්ධතියේම ප්‍රශස්ත සේවා සම්පාදනයකට හේතු වනු ඇත.

ආශ්‍රිත ග්‍රන්ථ

Bryson, J. O. (1996), **Effective library and information centre management**, Jaico, Bombay.

Clave, J. & Mary, M. eds. (1996), **Collection management in academic libraries**, Jaico Publishing, Bombay.

Mahapatra, P. K. (1999) **Collection Management in Libraries**, Ess Ess Publications, New Delhi.

Ranganathan, S. R. (1988), **The Five Laws of Library Science**, 2nd. Ed., Sarada, Bangalore.

Sharma, S. R. (1997), **Evaluation and administration in library science**, Motit, New Delhi.

ඩබ්ලිව්. එම්. ඒ. කේ. විජේකෝන්

පුස්තකාල හා විද්‍යාපන විද්‍යා විශේෂවේදී උපාධිය කැලණිය විශ්වවිද්‍යාලය, සමාජීය විද්‍යාපති, කැලණිය විශ්වවිද්‍යාලය, ජ්‍යෙෂ්ඨ සහකාර පුස්තකාලයාධිකාරී ශ්‍රී ලංකා රජරට විශ්වවිද්‍යාලය.